

Czabán Samu

Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

Témavezető: Grád András habil. egyetemi docens

Jog és pszichológia, rendszertani nehézségek és pseudopszichológia az igazságszolgáltatásban

A következő tanulmányban először egy rövid bevezetőben megpróbálom bemutatni az olvasónak, mit takar a jog és pszichológia fogalma, illetve milyen nehézségekkel jár a terület körvonalainak megrajzolása. A második részben pedig az igazságszolgáltatásban uralkodó pseudopszichológiai nézetekre vonatkozó nemzetközi kutatásokat ismertetem. Azért tartom fontosnak a kettő összekapcsolását, mert a hibás pszichológiai nézeteken keresztül jól látszik, hol használ (megalapozottan vagy megalapozatlanul) a jog, illetve az igazságszolgáltatás pszichológiai ismereteket. A kutatásokat áttekintve megmutatkozik, milyen komoly tudásanyag áll már most rendelkezésünkre a jog és pszichológia területén, ami csak arra vár, hogy hasznosítsuk a jogalkalmazásban. Ezek a – leginkább rendőrségi mintákon alapuló – kutatások kiindulópontjai lehetnek egy hazai empirikus kutatásnak is az igazságszolgáltatással kapcsolatban. A rendőrség/bíróság pszichológiai jártasságának vizsgálata viszonylag könnyen elvégezhető lenne kvantitatív, kériőves módszerekkel is.

Kereszteződések, jog és a pszichológiák

Mivel a jog és pszichológia alkalmazott területéről lesz szó, fontosnak tartom tisztázni, mi is az a jog és pszichológia? A jog és pszichológia interdiszciplináris tudományterület, amely kifejezetten széles és kimunkált tudásanyagot hordoz, gyakorlatilag felölel mindent, ami a két tudományág kereszttetszetében található. Ennek ellenére itthon nem annyira ismert vagy kutatott, és sokszor a nemzetközi szakirodalomban is ügyesen elrejtőzik, holott a területnek több mint száz évre visszavezethető története van. Bizonyos részterületein, mint például a szemtanúk emlékezetének pszichológiai vizsgálata, tekintélyes mennyiségű nemzetközi kutatást tud felmutatni, illetve már néhány tankönyvszerű összefoglalása is létezik.¹ Mégis nehéz megfogni, mi az a

¹ Ilyen „A jog szociálpszichológiája” című tanulmánykötet, amely az ELTE Pszichológiai Doktori

jog és pszichológia, és az is érthető, miért tarthatják egyesek újszerűnek ezt a fogalmat.

A jog az emberi viselkedést szabályozó társadalmi rendszerek egyike. Viselkedést szabályozó átfogó normarendszer több is van, nem csak a jog, ilyen például az erkölcs vagy a vallás. A társadalmi normák a lehetséges magatartások közül előírják a helyeset és a követendő, tehát „kellést” fejeznek ki, és nem determinálják egyértelműen a viselkedést. A magatartásbefolyásolás egyik legfontosabb mechanizmusának tekinthetők². A jog azonban speciális, leginkább abban, hogy annak érvényesítésére legitim kényszer is alkalmazható, a jogi normák ezért mindig magukban fogják hordozni az állami érvényesítés lehetőségét. A szankció minden társadalmi norma fogalmi eleme, tehát a normasértő személlyel szemben mindenképpen kilátásba kell helyezni valamilyen hátrányt. Amikor valaki például udvariatlan egy asztalnál, nem követi az illetet vagy megszegi a barátság alapszabályait, általában elszenved valamilyen közösségi szankciót. Ez lehet a rosszállás valamilyen formája, vagy kirekesztés az adott csoportból. Kényszert azonban soha senki nem alkalmazhat az illetővel szemben, ez kizárólag a jogi normák privilégiuma. Ha tehát fel akarjuk ismerni a jogot, a legfontosabb, aminek utána kell néznünk, hogy kapcsolódik-e az adott normához állami kényszer vagy nem? Míg a jog az emberi viselkedést szabályozni és előírni próbálja, a pszichológia magát az emberi viselkedést tanulmányozza és kívánja megérteni. Az előbbi szabályozó típusú, normatív tudománynak számít, utóbbi empirikus, leíró jellegű. Fentiekből fakadóan nagyon szoros és elkerülhetetlenül összeköti őket közös tárgyuk, az emberi viselkedés.

A normákkal kapcsolatban megemlítendő, hogy a szociálpszichológia hosszú ideje vizsgálja a csoporton belüli normák érvényesülésének és kialakulásának a mechanizmusait, ami a jogtudomány számára is releváns lehet. A világot másokhoz hasonló módon szeretnénk látni, ezért gondolatainkat, viselkedésünket és érzéseinket gyakran alakítjuk a csoportnormákhoz³. A normakövetés, a konform viselkedés és normaszegés pszichológiai tényezőinek jobb megértése nagyon fontos a jogászok számára, hisz a jogi autoritás akkor lesz hatékony, ha képes befolyásolni az állampolgárok joggal kapcsolatos magatartásait. Tom Tyler amerikai szociálpszichológus például több könyvet is írt kifejezetten a jogkövetésről, ilyen a *Why People Obey the Law* illetve a *Trust in the*

iskolájának kiemelkedő munkája a tudományközi kapcsolat kiépítésében. Nemzetközi szinten Andreas Kapardis műve emelhető ki, a „*Psychology and Law: A Critical Introduction*”, ami talán az egyetlen nagyobb, tankönyv jellegű összefoglalása a területnek.

² SZILÁGYI, Péter 2014. 143.

³ SMITH, Eliot R., MACKIE, Diane M. 2004. 488.

Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts. Tyler a jogkövetés legfontosabb tényezőjének a hitelesség alapú bizalmat és procedurális igazságosságot⁴ tekinti, melyet számos empirikus kutatás is igazol⁵. Így hamar, már a jog definíciójának a kifejtésénél el is érkezőnk a jog és a pszichológia tudomány köztes területéhez, és annak lehatárolási problémáihoz is.

Ahhoz hogy átfogó képet kapjunk az emberi viselkedésről, történelmi, társadalmi, kulturális kontextusba kell helyeznünk azt, elkerülhetetlenül behúzza a képbe számos olyan tudományterületet is, ami nem szigorúan a pszichológiához tartozik vagy szintén interdiszciplináris jellegű. A szinkronizálás tehát paradox módon már azért is nehéz, mert a jog és pszichológián belül sem tudjuk pontosan meghúzni a határt az emberi viselkedés tisztán pszichológiai tényezőinél. Tegyük fel újra például a fenti kérdést, miért engedelmessé válnak a jognak? A szabálykövető emberi viselkedés komplex vizsgálatánál alkalmazhatunk evolúciós, történelmi szemléletet, vagy nézhetjük azt humánológiai szemmel. Humánológiai szempontból a szabályok követése ritualizált szubmisszív viselkedésként írható le. Míg az állatok viselkedését rangsoruk határozza meg, az embereknél ezt a pozíciót az előírások elfogadása váltja fel. A szabályok követése során elszemélytelenedett dominanciának vetjük alá magunkat, a szabály tehát a domináns egyed pozíciójába lép. Ez biztosítja azt is, hogy ne legyen szükség az akaratérvényesítés nyers formájára, a brutális dominanciára, ezzel az agresszió is csökken⁶.

Nézhetjük szociálpszichológiai oldalról is, mint az igazságos világban való hit fenntartására irányuló, rendszerigazoló kognitív disszonancia redukciós törekvést⁷. A hátrányos helyzetű csoportok önértékelésük fenntartása érdekében fokozott rendszerigazolással válaszolnak, és ezzel próbálják elkerülni a belső pszichológiai feszültséget, ami az igazságos világba vetett hit és elnyomott helyzetük valósága között keletkezik. Ezzel a stratégiával értelmet adnak a társadalmi realitásnak, így nem kell szembenézni annak igazságtalan voltával. Tehát a fenyegető

⁴ A procedurális igazságosság az eredmények elosztására irányuló folyamat, illetve az eljárás érzékelt igazságosságaként definiálható (Korsaard és Roberson, 1995).

⁵ Tyler és Blader 2005-ös tanulmánya azt mutatja ki, hogy az alkalmazottak sokkal inkább betartják a vállalati szabályzatokat és policykat, amennyiben legitimnek tartják a vállalatot, függetlenül az azokhoz tartozó szankcióktól. Lind és munkatársai 2000-es kutatása azt mutatta ki, hogy azok a munkavállalók, akik a munkaviszony megszüntetésére irányuló eljárást fairnek érezték, sokkal kisebb valószínűséggel perelték a munkáltatót. Lind és munkatársainak korábbi kutatása (1993) azt is igazolta, hogy a mediációs eljárásban érzékelt eljárási igazságosság növelte a megállapodások szilárdságát. Sampson, Raudenbush és Earls 1997. évi tanulmányából az derül ki, hogy a közösség együttműködése pozitívan hat a rendőrség munkájára. Az állampolgárok kooperációja növeli az intézmények hatékonyságát, a hatékonyság növekedése pedig tovább erősíti azok legitimitását.

⁶ CSÁNYI Vilmos – TÓTH Balázs 2017.

⁷ JOST, John T 2003.

tudattartamot a kognitív konzisztencia fenntartása érdekében elnyomják, és felerősítik a rendszerbe vetett hitüket, azaz követni fogják annak szabályait is.

Végül megfejelehetjük azzal, hogy behozzuk a szociális antropológia és az interkulturális pszichológia szemléletét, és megnézhetjük a normakövetés milyen kapcsolatban áll az individualizmus-kollektívizmus értéktengellyel,⁸ vagy mitől alakulnak ki laza és mitől kötött kultúrák. Míg a kötött kultúrák elvárják a normák betartását és szigorúan megbüntetik a deviáns viselkedést, a laza kultúrák inkább engedékenyek és tolerálják azt. Utóbbi rendszerek heterogén, plurális kulturális környezetben, alacsony népsűrűségű területeken, nagy földrajzi mozgékonyág mellett (itt az embernek lehetősége van a megsértett közösség elhagyására), illetve gyakran jelentős, egymástól eltérő kultúrák kereszteződésében alakulnak ki. Utóbbira példa Thaiföld Kína és India között. A normakövetés adott esetben még az éghajlati viszonyokkal is összefügghet.⁹ Mivel a homo sapiens meleg éghajlaton fejlődött ki, az itteni körülményekhez könnyebben alkalmazkodik, mint a hidegebb éghajlathoz. A kevésbé természetes körülmények az élelemforrások optimálisabb felhasználását és nagyobb fegyelmet várnak el az emberektől. Erre a fokozottabb önkontroll kényszerre vezetnek vissza egyes kutatók, hogy a szigorúbb kultúrákban magasabb az öngyilkosság aránya, miközben a lazább, alacsonyabb önkontrollt elváró kultúrákban több az emberölés. Így a bűnözési mintázatok is összefügghetnek végső soron az éghajlattal.

Felmerül a kérdés, most akkor épp milyen tudományterületnél járunk? Az emberi viselkedést számos kontextus veszi körül, ezek integrálása segít pontosabb képet kapni, de valóban megnehezíti a tudományos önmeghatározást. Már csak ebből a "problémából" kifolyólag is érdemes elvetni mindenféle diszciplináris provincializmust vagy szigorú körbehatárolást. Annyira szorosan metszik a különböző viselkedéstudományi területek egymást, hogy elválasztásuk értelmetlen. A határok kijelölésével töltött idő messze nem lenne arányos az eredmény hasznosságával és csak a látókörünket szűkítené be. A jog és pszichológiába belefér a pszichológia minden ága és az összes pszichológiaközeli tudomány, ami az emberi viselkedés és a jog kapcsolatával foglalkozik. A nagyfokú interdiszciplinaritásról egyébként általánosságban is elmondható, hogy a modern tudományos kihívásokra

⁸ TRIANDIS, H. 2003. 84-90.

⁹ ROBBINS Michael C., DEWALT Billie Richard, PELTO Pertti J. 1972. 331 -334.

egyre gyakrabban adott, és véleményem szerint helyes válasz, ami fölöslegessé teheti a tudományterületek éles elhatárolását.

Sok rész és sok egész

Jog és pszichológiai kutatások már száz évvel ezelőtt is voltak,¹⁰ dinamikus fejlődésnek azonban a 20. század második felében indult a terület. Míg az a 60-as évek közepén körülbelül 100 publikáció jelent meg a témában, tíz év múlva ez a szám ezerre növekedett.¹¹ 1968-ban még Jog és Pszichológia Társaság (American Psychology–Law Society, AP–LS¹²) is létrejött az American Psychological Association (APA) keretein belül, mint annak 41. osztálya. Ha valóban régóta kutatott terület, miért hat újszerűen a megnevezés? Egyik alapvető probléma, hogy az új tudományágat a különböző kultúrák máshogy nevezték el, így a jog és pszichológia egyszerre fut jog és pszichológiaként, igazságügyi pszichológiaként, forenzikus pszichológiaként vagy éppen kriminálpszichológiaként¹³. A megnevezések és hogy alattuk mit értünk, egyelőre nem konszenzus tárgyai. Nehezíti továbbá a helyzetet, hogy a jog és pszichológia számtalan részterülettel rendelkezik, melyek viszonya mint részek egymáshoz és mint rész az egészhez tisztázatlan. Előfordul, hogy különböző néven ugyanazokat a területeket írják le, illetve az is, hogy ugyanazzal a néven más területeket jelölnek. Kiváló példája ennek a kriminálpszichológia, amit sokszor – véleményem szerint tévesen – az egész terület megjelölésére használnak. Ez ugyanis azt a benyomást keltheti, hogy a jog és pszichológia kizárólag a kriminalitáshoz kapcsolódó jelenségekkel foglalkozik, és nincs releváns mondanivalója például a polgári joggal kapcsolatban. Ez mindenképpen helytelen következtetés lenne, hiszen például a tanúkihallgatásra vonatkozó pszichológiai ismeretek, a tárgyalótermi pszichológia vagy a jogkövetés kérdései ugyanúgy alkalmazhatóak a polgári, illetve közigazgatási eljárásokban, mint a büntető ügyekben. Szerencsésebb tehát szerintem, a kriminálpszichológia alatt a terület büntetőjoghoz és a büntető eljáráshoz kapcsolódó részét megjelölni. Azonban nyilván ez sem lesz elégséges megfogalmazás, hiszen nem tisztázza a viszonyát a

¹⁰ Úttörője és talán mondhatni első képviselője az irányzatnak Hugo Münsterberg, aki „*A tanúk padján*” című művében sok máig is érvényes megfigyelést tett. Kiemelten fontosak a szemtanúk perceptuális illúzióival, a téves tanúvallomásokkal, a hamis beismerő vallomásokkal és a tanúk manipulálhatóságával foglalkozó munkái.

¹¹ BOROS János 2003. 276.

¹² <http://www.apadivisions.org/division-41/index.aspx>

¹³ BOROS uo.

börtönpszichológiához, a tárgyalótermi pszichológiához vagy a rendőrségi pszichológiához. Utóbbiak önálló területek, vagy a rész részterületei? Nem is beszélve arról, hogyan lehet elkülöníteni a kriminálpszichológiát a hozzá szervesen kapcsolódó kriminológiától.¹⁴ A terület tehát, mint jog és pszichológia azért sincs egységes rendszerbe foglalva, mert sokszor elszigeteltek és elnevezésében is zavarosak a részei.

A jog és pszichológia olvasztótégelye

A jog és pszichológiát leginkább úgy helyes elképzelni és meghatározni, mint egy nagy tudományos olvasztótégelyt, melynek integritását a benne felhalmozott tudás funkcionális egysége adja. A továbbiakban ezzel a nagyon átfogó jog és pszichológia névvel címkézem fel az összes joghoz tartozó pszichológiai ismeretet. Ezt nem azért teszem, hogy a mennyiségi mutatókkal önkényesen felnagyítsam a terület jelentőségét, hanem mert azt gondolom, így jobban és egyszerűbben előhívható lesz ez a tudásanyag az érdeklődők számára. Nem kívánok a területhez mitikus eredettörténetet, kimunkált dogmatikát vagy módszertant kapcsolni. Pusztán néhány laza feltételezésem van, amit szerintem a jog és a pszichológia összekapcsolása magával vonz. Van egy átfogóbb, többé-kevésbé egybeterelhető tudományos ismeretanyag a jog és pszichológia ernyője alatt, amit érdemes összegyűjteni és tanulmányozni jogászoknak. Ennek a jogi horizontja széles, végigkíséri a jogalkotást, a jog megértésének a folyamatát és a jogsértésre adott reakciókat is. A terület lefedi a jog különböző ágait, nem csak a büntető-, hanem például a polgári eljárások is a részét képezik. Ide tartozik a pszichológiának és a hozzá kapcsolódó viselkedéstudományoknak minden kutatása, ami a jog bármilyen jelenségéhez kapcsolódik, vagy aminek jogi hasznosítását már kutatják. Azt javaslom, felejtjük el a bonyodalmas kategorizálást, és ne próbáljunk erőszakosan részterületeket létrehozni. Amennyiben ez túl nagy rendezetlenséget eredményez, inkább Craig Haney amerikai szociálpszichológus taxonómiáját¹⁵ javaslom a tájékozódáshoz.

¹⁴ A normatív bűnügyi tudományokhoz képest – mint a büntetőjog vagy a büntető-eljárásjog – a kriminológia szintén empirikus, megértő jellegű. Célja „a jogalkotásra, a bűnözésre, illetve a bűnözéskezelésére vonatkozó általános és bizonyított alapelvek és egyéb tudományos ismeretek kidolgozása” (Sutherland – Cressey 1966: 3). A terület megpróbálja feltárni a bűnelkövetés okait és következményeit, illetve annak formáit. A miértra keresi a választ, eredményeinek komoly gyakorlati relevanciája van a jogpolitika tekintetében. Mivel a kriminológia nagyon tág jelenséget ölel fel, több tudományterület megközelítését is felhasználja, erősen interdiszciplináris. Ebből az erős tudományköztes jellegből fakadóan nehéz elhatárolni a hozzá szervesen közel álló kriminálpszichológiától.

¹⁵ 1. **Pszichológia a jogban** (psychology in the law): Itt a jogalkalmazás szereplői, bírók, ügyvédek, ügyészek alkalmaznak, használnak fel pszichológusokat, pszichiáterekeket, és tudásukat az adott eset

Továbbiakban a jog és pszichológia alkalmazott területeit mutatom be némileg papardox módon: azt vizsgálva, hogyan alkalmaznak az igazságszolgáltatás területén tudományosan megalapozatlan módszereket.

Pszudopszichológia az igazságszolgáltatásban

Miközben a rendőrség és a jogi aktorok munkájuk során mindenképpen használnak pszichológiai alapelveket – hiszen valami alapján gondolkoznak a tanúk megbízhatóságáról, az áldozat és az elkövető emberi viszonyáról, stb. – a legújabb tanulmányok szerint ezek sokszor tévhiteken alapulnak vagy pontatlanok. A rendőrség rengeteg, empirikusan cáfolt pszudotudományos¹⁶ pszichológiai ismerettel operál¹⁷ a tanúkihallgatástól a bűnözői magatartásig, melyek igazságtalan jogi eljárásokhoz és eredményekhez vezethetnek. Chaplin és Shaw kutatásában¹⁸ azt vizsgálta, van-e különbség az Angliában dolgozó rendőrök és átlagemberek között a tekintetben, mennyire tudják elválasztani az egyes jogi eljárásokban is használt áltudományos állításokat az empirikusan bizonyított pszichológiai állításoktól. A kutatókat meglepte, hogy hosszú szakmai kiképzésük ellenére a rendőrök nem teljesítettek jobban a téves állítások felismerésében az átlagembereknél. Rontja a helyzetet, hogy ennek ellenére a rendőrök a nem rendőrségi dolgozóknál sokkal magabiztosabbak voltak, a sokszor hibás jogpszichológiai ismereteikben. Az áltudományos tévhitek kiszűrésére másik, a „*Science and Pseudoscience in Law Enforcement: A User-Friendly Primer*” című tanulmányban Scott O. Lilienfeld és Kristin Landfield 10 indikátort ír le, kifejezetten az igazságszolgáltatás szereplőinek címezve. Ez tanulmány azért is különösen érdekes, mert nemcsak általános tudományossági kritériumokat ad, mint például a Sir

megoldásához. A büntető és polgári jogi kontextusban is jellemző ma már, hogy különböző elmeszakértőket vonnak be a tárgyalásokba.

2. **Jog és a pszichológia** (psychology and the law): ebben a viszonyrendszerben a pszichológia megtartja önállóságát, a maga szemszögéből vizsgálja és analizálja a jog egyes intézményeit és folyamatát. A pszichológia eredményeivel és célzott kutatással a jog komoly kihívást jelentő kérdéseiben tud segítséget nyújtani. Ilyen tipikusan például a szemtanúk értékelése a modern emlékezetkutatás tükrében.

3. **A jog pszichológiája** (psychology of the law): az utolsó pedig egy átfogóbb, absztraktabb megközelítése a jognak. Ebben a viszonyban a pszichológia arra keresi a választ, hogyan alakítja a jog az emberi viselkedést, illetve hogyan viselkednek az emberek a joggal való érintkezés során. Távolabbról nézve, hogyan hat a jog a társadalomra, és fordítva, hogyan hat a társadalom a jogra

¹⁶ A tudományosság látszatát keltő nézetek, amelyek azonban hiányolják a tudományosság klasszikus standardeit, esszenciáját.

¹⁷ SNOOK B. 2008. 1211–1214. doi:10.1177/0093854808321525

¹⁸ CHAPLIN, Chloe, SHAW, Julia 2015.

Karl Popper (1959) által lefektetett falszifikálhatóság, hanem konkrét eseteken keresztül el is magyarázza azok relevanciáját. Továbbiakban e kutatásokban felhozott példákra koncentrálok, hogy bemutassak néhány pszichológiailag problémás nézetet, illetve megvilágítsam a jog és pszichológia egyes alkalmazott területeit.

Grafológia keresztúton

A jogi eljárások során gyakran kerülnek elő különböző iratok mint a bizonyítás eszközei. Bár a klasszikus, kézzel írt bizonyítékok száma valószínűleg csökken a technikai fejlődés következtében, számuk jelentős, és a hitelesítő aláírás továbbra is megkerülhetetlen a különböző jogi ügyleteknél. Az írásszakértői munka így valószínűleg velünk lesz még egy darabig, annak szakmai kérdései továbbra is relevánsak. A grafológia az írásszakértés egyik ága, a kézírás egyes jellegzetességei alapján von le következtetéseket a grafikumot létrehozó ember személyiségéről. Miközben a grafológiát gyakran még ma is alkalmazzák a különböző, kriminalitáshoz kapcsolódó személyiségjegyek feltárására, addig a pszichológiai kutatások legnagyobb része ma cáfolja, hogy egy személy írásának vizsgálatából annak pszichés jellemvonásai megállapíthatók lennének.¹⁹ Ilyen tudományosan nem igazolt nézetpéldául az, hogy a „t” betű keresztező vonalának rövidre húzása szadisztikus személyiségre utalhat.²⁰ Az elvi probléma tehát az, hogy a tudományos felülvizsgálat sokszor hiányzik, vagy éppen cáfol bizonyos „szakmai” állításokat, amelyekre akár ügyeket is alapoznak.

Az igazságügyi írásszakértőnek éppen ezért ma már hazánkban nem is az a feladata, hogy az illető személyiségét vizsgálja, hanem hogy megállapítsa egy adott írás valódiságát, hamisságát. A cél a kézírás készítőjének az azonosítása, vagy egy aláírás valódiságának vagy hamisságának a megállapítása. Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet alapján akkor beszélünk írásszakértőről:

- 25. § (1)** Ha a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy
- a) valamely kézírás vagy aláírás az összehasonlító minták alapján mely személytől vagy szűkebb személyi körtől származik,
 - b) különböző kézírások vagy aláírások ugyanazon személytől származnak-e,
 - c) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás

¹⁹MOORE Michael 2013. De számtalan kutatás található a témában, mint például: FURNHAM, Adrian 1987.: *Graphology and personality: Another failure to validate graphological analysis*. *Personality and Individual Differences* 8 (3), 433–435. vagy DRIVER, R. W., BUCKLEY, M. R. & FRINK, D. D. 1996. *Should we write off graphology? International Journal of Selection and Assessment*. 4(2), 78 – 86.

²⁰BEYERSTEIN, B. L. 1996. 309-324.

- ca) eredeti vagy másolat,
- cb) valódi vagy hamisított,
- cc) természetes vagy torzított írással készült,
- d) az iratot, illetve egyes részeit megváltoztatták-e,
- e) az átjavított vagy törölt szöveg eredetileg mit tartalmazott,
- f) a vizsgált kézírás a minták alapján rendhagyó körülmények között készült-e, illetve
- g) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás és a minta alkalmas-e a vizsgálatra, írásszakértői vizsgálatot kell elvégezni.

A magyar szabályozás tehát – nagyon helyesen – az igazságügyi írásszakértőnek már nem engedi meg, hogy grafológiai alapon személyiségjegyekről vonjon le következtetéseket. Az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet már nem tartalmazza a grafológiát mint igazságügyi szakértői szakterületet, a 2006 előtt bejegyzett szakértők azonban továbbra is adtak véleményt a bíróságokon egészen 2016 márciusáig, amikor az IM végleg törölte a grafológusokat a szakértők listájáról. Ebben a köztes időszakban mondta ki helyesen a Fővárosi Ítéltábla mint másodfokú bíróság az 1.Bf.398/2014/28-es határozatában: *„A tartalom-validitás vizsgálat lényegében grafológiai hazugságvizsgálat, ekként eredményének jelentősége a poligráfos hazugságvizsgálathoz hasonlítható. Ellenben a büntetőeljárársban történő alkalmazását semmi sem szabályozza, holott az eljárási szabályok a poligráfra vonatkozóan is korlátokat állítanak fel, ráadásul ezen korlátokat a bírói gyakorlat (megosztottan) tovább szűkíti a jogszabályi rendelkezésekhez képest. Éppen ezért a grafológiai hazugságvizsgálatra (tartalom-validitás vizsgálat) analóg módon a poligráfra vonatkozó szabályokat nem lehet átültetni, mint ahogyan a fent említettek miatt a szabad bizonyítás elvére hivatkozni sem helytálló. Megfelelő, büntetőeljárás keretében érvényesülő szabályozás hiányában a grafológia tartalom-validitás vizsgálata a bizonyítás körében nem értékelhető.”*

Az igazságügyi szakértőkről szóló törvény egyébként kimondja, hogy a szakértőnek feladata ellátása során „a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával”²¹ kell dolgoznia. Így tudományosan vitatott vagy cáfolt ismeretek használata nem csak erősen etikátlan, de törvénybe ütköző tevékenység is. Itt megjegyzendő, hogy jelenleg a jogi környezet nem ír elő konkrét alkalmassági vizsgálatot a szakértővé válni kívánó személyeknek, így a tényleges szakmai szűrés hiányzik a

²¹ 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről 3. §

rendszerből.²² Ugyanakkor a szakértői módszerek tudományos megalapozottsága és a szakértők képzettsége – tekintve néha megkérdőjelezhetően nagy súlyukat az egyes jogi eljárások kimenetelében – egyre komolyabb igény hazai és nemzetközi szinten is. Bár lassan és ellentmondásosan, de hivatalosan hazánkban kikerült a grafológia a tárgyalóteremből, továbbra is végeznek grafológusok krimináltechnikai tanácsadást és egyéb diagnosztikai munkákat. Ez a része nem jogi kérdés, de a grafológiát emellett a HR világban is gyakran alkalmazzák annak ellenére, hogy hatékonysága a munkahelyi szelekcióban is igen alacsonynak bizonyult.²³ Mindig résen kell lennünk tehát, hogy csak tudományosan ténylegesen felülvizsgált ismeretek kerülhessenek be a jogi eljárásokba.

Extravagáns állítások extravagáns bizonyítékot követelnek meg: a poligráf

Az elhíresült²⁴ szigetszentmiklósi gyerekbántalmazási ügyben a nem jogerős elsőfokú ítéletében a Budapest Környéki Törvényszék nagyban alapozott egy grafológus szakértői véleményre, amely 99-100 százalékos valószínűséggel hitelesítette a szülők állítását. Később az elsőfokú eljárást meg kellett ismételni eljárási hibák, többek között a szakértői vélemények túlbecsülése miatt. Így lett a kiskorú veszélyeztetéséért kiszabott 2 éves börtönbüntetésből 3 rendbeli szexuális erőszak 13 év fegyházbüntetéssel. Az itt elkövetett szakmai hiba könnyen összeköthető egy másik alapvető kritériummal, ami segíthet kiszűrni a tudományosan problémás következtetéseket. Egy jó tudományos szakember mindig tisztában van azzal, hogy állításai provizórikusak és később megdönthetők.²⁵ Míg az igazi tudományosság megköveteli, hogy határozott állításokat kellő alappal tegyünk, az áltudományosság pártolói gyakran tesznek határozott állításokat elhanyagolható vagy azt messze nem igazoló bizonyítékok alapján. A konklúzió tehát az, mindig figyeljünk oda, ha valaki szokatlanul határozott állításokat tesz, azt ugyanolyan határozott bizonyítékokkal kell alátámasztania.

²² NOGEL Mónika 2018. 121-122.

²³ KING, R. N., KOEHLER, D. J. 2000.: 336-348.

²⁴ Cikk az ügyről a médiában:

https://index.hu/belfold/2015/02/24/szigetszentmiklos_gyerekinzas_gyermekvedelem_itelet_indoklas/ -

https://hvg.hu/itthon/20170201_szigetszentmiklosi_gyerekbantalmazas_13_ev_fegyhaz_a_szuloknek -

<http://www.origo.hu/itthon/20171108-tizenharom-ebet-kaptak-a-szigetszentmiklosi-remszulok.html>

²⁵ SAGAN, C. 1995.

Az igazságszolgáltatásban újra és újra felmerül a poligráfos vizsgálatok kérdése, ami bár jóval megalapozottabb tudományosan, mint a grafológia, mégis vitatott területnek számít. Bár a véletlenszerűséget megelőzi, messze nem olyan hatékony, mint állítani szokták egyesek, idézi David Lykkent (1998) és sok más pszichológust Kristin és Scott tanulmánya. Így például azok, akik bármilyen hazugságvizsgálati eljárást közel 100%-osra becsülnék, nagyon komoly bizonyítékokat kell szolgáltatniuk ennek megtámogatására. Utóbbi valószínűsége ma kicsi, tekintve, hogy a jelenlegi hazugságvizsgálók nem magát a hazugságot mérik, hanem a pszichológiai feszültség biológiai jeleit. A poligráfia a különböző fiziológiai változók mint például légzés, bőrellenállás, szívritmus stb. egy időben történő mérése és tárolása.²⁶ Bár az eljárás hírnevét a kriminológiai alkalmazása miatt kapta, számos hétköznapi orvosi eszközt, például a betegmonitort is poligráfnak lehet tekinteni, ebből fakadóan a poligráf hazugságvizsgálónak való fordítása hibás. Az igazságügyi poligráfiai eljárás lényege, hogy a vegetatív idegrendszer szabályozta egyes, tudatosan nehezen szabályozható fiziológiai változókat kísérik figyelemmel, a vegetatív reakciókból pedig az egyén emocionális állapotára következtetnek. A szándékosan hamis válaszok elméletileg érzelmi reakciókat hívnak elő, amelyek aztán megjelennek a vegetatív változóban, így a hazugság gondos megfigyeléssel kiszűrhető lesz a stresszreakciókból. A probléma ezzel többek között az, hogy bár nehéz, de a vegetatív reakciókat is lehet tudatosan ellenőrizni vagy zavarni (mesterséges stressz kiváltása, légzésszabályozás), illetve hogy a reaktivitás nagyban függ az adott személytől. Egy szorongásra jobban hajlamos ember már a semleges kérdésekre is igen komoly reakciókat adhat, ami megnehezíti a vizsgálat pontosságát. A poligráfos vizsgálat jogi megítélése és felhasználása a hazai jogi gyakorlatban elég tarka képet mutat²⁷. A joggyakorlat alapján elmondható, hogy egyedül a poligráfos vizsgálatra nem alapozható a terhelt bűnössége, egyéb bizonyítékokkal együtt azonban figyelembe veszi azt a bíróság. A hazugságvizsgálat az új büntetőeljárás kódexben²⁸ „*műszeres vallomásellenőrzés*” néven bekerült a bizonyítási cselekmények közé, így jelentősége valószínűleg nőni fog:

206. § Bizonyítási cselekmény különösen a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a műszeres vallomásellenőrzés.

²⁶ BÁRDOS György, DÉTÁRI László, HAJNIK Tünde, KISS János, SCHLETT Katalin, TÁRNOK Krisztián, TÓTH Attila, VILÁGI Ildikó 2013. 262.

²⁷ A kérdést tárgyalja például a Fővárosi Ítéltábla Büntető Kollégiuma 5/2014. (IX.29.) BK. véleménye

²⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

212. §(1) Az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során a tanú és a gyanúsított vallomását műszeres vallomásellenőrzéssel vizsgálhatja. A vizsgálathoz a tanú, illetve a gyanúsított hozzájárulása szükséges.

(2) A műszeres vallomásellenőrzés során szaktanácsadó igénybevétele kötelező, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki.

Fentiek miatt különösen fontos, hogy az eljárásra vonatkozó ismereteink pontosak legyenek. A poligráfiai szakirodalom jó példa arra, hogy egy önmagában nem tudománytalan eszköz is válhat azzá, ha a bizonyítottnál nagyobb jelentőséget tulajdonítunk neki, és nem tartjuk be a tudományosság szabta szigorú korlátokat.

Megerősítési torzítás

Nagyon érdekes a megerősítési torzítás²⁹ jelensége az igazságszolgáltatásban, amit szintén Scott és Krisztin tanulmánya hoz fel. A jelenség lényege, hogy az emberek szelektív módon gyűjtik az információkat, illetve előfeltevéseik alapján viselkednek. Ez a torzító hatás végigkíséri az információfeldolgozást és az emlékezést is, végeredményben pedig meg fogja erősíteni az eredeti meggyőződést. Ignorálni fogjuk tehát azokat az információkat, amelyek ellene mennek hipotéziseinknek, a kétértelmű bizonyítékokat pedig úgy fogjuk interpretálni, hogy az a korábban kialakított véleményünket támassza alá. A tudományosságot úgy is fel lehet fogni, mint aminek legfőbb célja, hogy megvédjen minket megerősítő torzításainktól. A tudományos metodika hiánya utat enged a megerősítési torzításoknak, az elképzeléseinkkel ellentétes információk kiszűrése pedig áltudományos eredményekhez vezethet.

A folyamatot a jogi és a rendőrségi döntéshozatal során is kulcsfontosságú felismernünk és megértenünk, mivel arra közvetlenül is hat. A végső következtetés általában megelőzi a tényleges bizonyítékokat, az eljárás pedig innentől a konklúziót megerősítő bizonyítékok előállításáról, nem pedig az elfogulatlan információszerezésről szól.³⁰ A fenti jelenséget jól mutatja a kutatás,³¹ melyben az esküdtek először egy eljátszott gyilkossági pert hallgattak meg, majd ez alapján dönteniük kellett az ügyben, és döntésüket indokolniuk. A kísérletből az derült ki, hogy az esküdtek legnagyobb része már a tárgyalás elején létrehozta

²⁹ PLOUS, Scott 1993. 23.

³⁰ MILLAR Murray G. & MILLAR Karen U. 1988. 11,57-64.

³¹ KUHN Deanna, WEINSTOCK, Michael and FLATON, Robin 1994. 289-296.

magában az egész történetet, a bizonyítékokat pedig utána szelektíven válogatták ki úgy, hogy igazolják vele előzetes elképzelésüket. Ezek a pszichés torzító hatások ráadásul nem a tárgyalóteremben kezdődnek. A bűnösség feltételezése már a kihallgató nyomozási stílusára is hatással lesz, ami aztán láncreakciót indít el és meghatározza a kihallgatott viselkedését. A kihallgatott a kérdező viselkedésére reagálva nyugtalan és védekező lesz.³² A kihallgató fokozott mozgása például ennek a viselkedésnek az utánzását indítja be a gyanúsítottban, aki így idegesnek és bűnösnek fog tűnni.³³ Ez végül megerősíti a kihallgató eredeti elképzelését a bűnösségről, bezárva az önmegerősítő kört. Mind a nyomozó, mind az ügyész onnantól, hogy meghozta belső döntését a bűnösségről, kognitív torzításokat fog alkalmazni, hogy ne kerüljön disszonanciába. *„Ártatlan emberek ellen biztos soha nem emeltem vádat/ártatlan embereket nem vallatok”*, fogja mondani. Az ellenkezője pedig fenyegető tudattartalom lesz a saját magáról alkotott képhez képest. A vádlott/gyanúsított minél hevesebben fogja bizonyítani ártatlanságát, annál biztosabb lesz az ügyész/nyomozó a bűnösségében, a másra mutató bizonyítékokat pedig ki fogja zárni kognitív mezője. A különböző megerősítési torzítások tehát olyan útra tudják állítani az igazságszolgáltatás szereplőit, amelyben ellehetetlenül a sokszor ténylegesen erénynek számító gyors és határozott döntések későbbi korrekciója.

A tanúvallomások problémája

A fenti pszéudopszichológiai nézetekkel foglalkozó kutatások mind arra jutottak, hogy az igazságszolgáltatás gépezetében még mindig túlértékelik a tanúvallomások és az anekdotikus bizonyítékok szerepét. Hogy milyen mértékben? Egy New Yorki kutatásból az derül ki például, hogy a nyomozók teljes idejük 87%-át tanúk kikérdezésével töltik.³⁴ Egy kísérletben³⁵ Elizabeth Loftus pedig azt vizsgálta, mennyire befolyásolja az esküdteket a tárgyalás során a szemtanúk vallomása. Az esküdteknek bizonyítékokat adtak, egyenlő arányban a vádlott védelmében és ellenében. Az első esetben az esküdtek mindössze 18% szavazott amellet, hogy elítéljék a vádlottat. Miután hozzáadtak egy kitalált szemtanú vallomást is a bizonyítékokhoz, ez az arány 72%-ra ment fel.

³² KASSIN, S. M., & GUDJONSSON, G. 2004. 35-67.

³³ AKEHURST, L., & VRIJ, A. 1999. 192-210.

³⁴ SANDERS G. 2003/2. Idézi: Boros János 2003. 286.

³⁵ LOFTUS, Elizabeth F. 1974. 116, 118

Ez korrelál azzal a kísérlettel,³⁶ amelyben egy eljátszott tárgyaláson az esküdtek 80%-ban megbíztak a szemtanúk azonosítási választásaiban.

Miközben a tanúvallomás Magyarországon és világszerte is a legtöbbet alkalmazott bizonyítási eszköz a büntető eljárásokban,³⁷ olyan, a modern pszichológiával ellentétes állítások élnek máig az igazságszolgáltatásban, minthogy az emlékezet kamera jellegű adatrögzítő mechanizmus, vagy, hogy nem lehet emlékünkhöz olyan dolgokról, amelyeket nem éltünk át. Az emlékezetre és észlelésre vonatkozó pszichológiai ismereteink alapján valójában ezek fordítottjai igazak. Memóriarendszerünk kifejezetten rosszul teljesít a közös valóság feltárásában, és könnyen produkálhat akár teljesen hamis emlékeket is. Pontosnak tűnik a kísérlet,³⁸ mely szerint egy eljátszott bűncselekmény szemtanúi egy 6 képes azonosítási feladat során 34%-ban nem tudták azonosítani az elkövetőt, 31%-ban jól azonosították az elkövetőt, 35% pedig hibásan jelölte meg azt. Ez a kiválasztós módszer egyébként, melyben a szemtanúknak a rendőrségi eljárásban egy sor kép közül kell kiválasztaniuk az elkövetőt, önmagában sem állja meg a helyét pszichológiailag. Ez a módszer azt a hibás belső elképzelést ülteti el a szemtanúban, hogy az elkövető valóban a képeken van. Ezzel arra készíti, hogy a leginkább hasonló emberre mutasson, ahelyett, hogy adott esetben senkit se válasszon ki.³⁹ Egy kétdimenziós képről, eleve bonyolult pontosan azonosítani egy embert, gyakran nehéz megítélni az illető súlyát vagy magasságát. Különösen nehéz helyesen felismerni, ha a kép régi, ami könnyen előfordulhat.

Miközben a tanúk túlértékelték, az ártatlanul elítélt emberek nagyrészt téves tanúvallomások vagy beismerő vallomások alapján kerülnek börtönbe. Ilyen téves ítéletekről szóló kutatás⁴⁰ például, ami az 1989 és 2003 közötti ártatlanul elítélt és később felmentett emberek eseteit gyűjtötte össze. A 340 elítélt együtt több mint 3400 évet töltött börtönben olyan bűncselekményekért, amelyeket nem is követtek el. Az „elkövetők” bűncselekményekre lebontva legnagyobb részt gyilkosságért (60%), illetve nemi erőszak (36%) miatt lettek elítélve. Ez átlag fejenként 10 évet jelentett, konkrétan pedig azt, hogy ezeknek az ártatlan embereknek több, mint fele legalább 10 évet, 80%-uk legalább 5 évet börtönben töltött. Ezeknek az eseteknek az alapos elemzése azért nagyon tanulságos, mert rá tudnak mutatni a büntető igazságszolgáltatás általános hibáira. A szexuális erőszakért tévesen elítélt bűnelkövetők

³⁶ WELLS, Gary L. et al. 1979. 440, 446

³⁷ Dr. IBOLYA Tibor: *Kihallgatási taktika a nyomozásban* <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>

³⁸ WOOCHER, F. D. 1977. 969-1030.

³⁹ MAYER Connie 1994. 815.

⁴⁰ GROSS, Samuel R., JACOBY, Kristen, MATHESON Daniel J., MONTGOMERY, Nicholas, PATIL Sujata 2005.

88%-a például a hamis szemtanú vallomás miatt lett elítélve, bizonyítva ezzel a tanúvallomásokra vonatkozó pszichológiai ismeretanyag fontosságát.

Mit üzennek az ártatlanul elítélt emberek?

Az ártatlanul elítélt emberek ügyeit ma nagyon helyesen számos kezdeményezés gyűjti. Ilyen a The Death Penalty Information Center (<http://www.deathpenaltyinfo.org>), az Innocence Project (<http://www.innocenceproject.org>) és a Center on Wrongful Convictions at Northwestern University Law School (<http://www.law.northwestern.edu/depts/clinic/wrongful>). Ezek, bár tetemes számú ügyet regisztráltak, valószínűleg sok ezer további ember ül börtönben ártatlanul különböző rendszerhibák miatt. Jogosan teszi fel a kérdést például Goss és társainak tanulmánya: miért van az, hogy a nem gyilkosságon alapuló felmentések 90%-a a szexuális bűncselekmények elkövetőit érinti, miközben ezen elítéltek mindössze az amerikai börtönnépesség kevesebb, mint 10%-át teszik ki. Mi van a többi erőszakos bűncselekménnyel, ahol ugyanúgy ki vannak téve a vélt vagy valós elkövetők a legnagyobb statisztikai kockázatnak, a tanúk hibás emlékezetének? Valószínűleg, mivel itt kevesebb esélye van olyan biológiai bizonyíték fennmaradásának, ami később DNS vizsgálat tárgya lehet, ezek az elítéltek eleve nem kapnak esélyt a későbbi felülvizsgálatra. Annak ellenére, hogy logikusan itt is kellene lennie közel ugyanannyi ártatlanul elítélt embernek, aránytalanul kevés az utólagos felülvizsgálat. Nagyon érdekes az a kérdés is, amit a kimutatások az emberöléses bűncselekmények kapcsán vetnek fel. Mi az oka annak, hogy az emberölés, azon belül is a halálbüntetéssel sújtott esetek túl vannak reprezentálva az utólagos felmentéseknél? Vagy ugyanannyi ártatlanul elítélt ember van az összes bűncselekménytípusnál, csak ezekre nem derül fény? Vagy a felmentések valóban reprezentatívak, és nagyobb eséllyel születnek hibás ítéletek egy emberöléses bűncselekmény esetén? Amennyiben az első az igaz, és ezekre a felmentésekre azért került sor, mert az itteni ügyek nagyobb figyelmet kaptak, akkor ugyanolyan alaposág mellett a vizsgált 15 éves periódusban a nem emberölési ügyekben felmentettek számának nem 266-nak, hanem 29.000 kellene lennie. Ha viszont az utóbbi igaz, tehát ártatlan emberek elítélésére nagyobb az esély emberöléses bűncselekményeknél, az azt jelenti, hogy ártatlan emberek elítélése a leginkább akkor valószínű, amikor a legnagyobb a tét. Ahol van halálbüntetés, ez akár egy ember életét is

jelentheti. Ennek logikus okai lehetnek, hogy nagyobb a társadalmi nyomás a gyilkos megtalálásra, az áldozat ezekben az esetekben nem tud tanúskodni, és az elkövetőn is nagyobb nyomás van, hogy egy ártatlan embert gyanúba keverjen. A DNS vizsgálatok megjelenésének, a növekvő médiafigyelemnek és a különböző kezdeményezéseknek köszönhetően egyre több felmentés születik. Általánosságban azonban elmondható, hogy az ügyészségek még mindig vonakodnak felnyitni lezárt aktákat, hacsak nincs valami rendkívül nyilvánvaló és látható hiba az adott ügyben.

Table 3

*Causes of False Convictions for Exonerations in Murder and Rape Cases**

	Murder (205)	Rape (121)
Eyewitness Mis- identification	50%	88%
Reported Perjury	56%	25%
False Confession	20%	7%

* The columns add up to more than 100% because some false convictions had multiple causes.

Táblázat a fent említett kutatásból, ami a vezető okokat mutatja a téves ítéletek mögött. A %-os arány azért haladja meg a 100%-ot, mert bizonyos ügyekben a hibás ítélet mögött több tényező is meghúzódik.

Konklúzió

Az igazságszolgáltatás szereplői sokszor használnak megalapozatlanul, intuitív módon vagy hibás forrásból származó pszichológiai ismereteket. Vannak természetesen olyan közkeletű nézetek, amelyek önmagukban igazak lehetnek, a tudományos kontextus hiányában azonban ezek is félrevezethetnek minket. Például, az hogy minél több ideig látsz valakit, annál könnyebben fogod tudni azonosítani,⁴¹ önmagában igaz állítás. A szemtanúk azonban rendszeresen túlbecsülik az időintervallumot, ami alatt az adott esemény lejajlott,⁴² így ebből a pontosságra nem felétlenül lehet következtetni. A szemtanúk emlékezetére számos faktor hat: a fényviszonyok, a bűncselekmény erőszakossága, az elkövető kora, neme,

⁴¹ LAUGHREY Kenneth R., ALEXANDER Judith F., & LANE Alan B. 1971. 477.

⁴² SHIFFMAN H. R. & BOBKO Douglas J. 1974. 156.

faji hovatartozása, az esemény időtartama, az esemény és a felismerés között eltelt idő, és az eseményt követő külső információk. Csak ezek a faktorok és a kiértékelésükhöz szükséges pszichológiai ismeretek tükrében lehet valós következtetést levonni egy szemtanú emlékezetének pontosságáról. 1995-re már több mint 2000, a tanúvallomások megbízhatóságával foglalkozó pszichológiai tanulmány jelent meg,⁴³ így az igazságszolgáltatás számára a szakirodalom rendelkezésre áll. A kortárs kutatások alapján jelenleg komoly rés van a tudomány és a gyakorlat között, amit betömni csak képzésekkel és az áltudományos ismeretek megvilágításával lehet. E hiányosságok orvoslása kiemelten fontos, figyelemmel arra, hogy itt a tét akár ártatlan emberek börtönbe zárása is lehet.

Felhasznált irodalom:

AKEHURST, L., & VRIJ, A. (1999). *Creating suspects in police interviews*. *Journal of Applied Social Psychology*, 29, 192-210.

ARONSON, Elliot – TAVRIS, Carol (2009): *Törtétek hibák... (de nem én tehetek róla)* – Az öngazolás lélektana. Ab Ovo

BÁRDOS György, DÉTÁRI László, HAJNIK Tünde, KISS János, SCHLETT Katalin, TÁRNOK Krisztián, TÓTH Attila, VILÁGI Ildikó (2013): *Élettani gyakorlatok* – ELTE, Élettani és Neurobiológiai Tanszék

BEYERSTEIN, B. L. (1996). Graphology. In: G. Stein (Ed.): *The encyclopedia of the paranormal*. Buffalo, NY:Prometheus (pp. 309-324)

BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós (2015): *Kriminológia*, Wolters Kluwer, Budapest

BOROS János (2003): *A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig. Törekvések a mai kriminálpszichológiában*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2003/2. 276.

CHAPLIN, Chloe, SHAW, Julia (2015): *Confidently Wrong: Police Endorsement of Psycho-Legal Misconception*, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Volume 31 (3) – Oct 21, 2015

CSÁNYI Vilmos, TÓTH Balázs (2017): *Hiedelmeink – Az emberi gondolatok építőkövei*. Libri Könyvkiadó Kft.

⁴³ MEMON, A., VRIJ, A., & BULL, R. 2003. 109

Dr. IBOLYA Tibor: *Kihallgatási taktika a nyomozásban.*
<http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf>

DRIVER, R. W., BUCKLEY, M. R. & FRINK, D. D. (1996): *Should we write off graphology? International Journal of Selection and Assessment*, 4(2), 78-86.

GROSS, Samuel R., JACOBY, Kristen, MATHESON, Daniel J., MONTGOMERY, Nicholas, PATIL, Sujata (2005): *Exonerations in the United States 1989 through 2003* – Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 95, No. 2

JOST, John T (2003).: *Önalávetés a társadalomban, a rendszerigazolás pszichológiája.* Osiris, Budapest

KASSIN, S. M., & GUDJONSSON, G. (2004): *The psychology of confessions: A review of the literature and issues.* Psychological Science in the Public Interest, 5, 35-67.

KING, R. N., KOEHLER, D. J. (2000): *Illusory Correlations in Graphological Inference.* Journal of Experimental Psychology: Applied. 6(4): 336-348.

KUHN Deanna, WEINSTOCK Michael and FLATON Robin (1994): *How Well Do Jurors Reason? Competence Dimensions of Individual Variation in a Juror Reasoning Task.* Psychological Science Vol. 5, No. 5, 289-296.

LAUGHREY Kenneth R., ALEXANDER Judith F., & LANE Alan B. (1971): *Recognition of Human Faces: Effects of Target Exposure Time, Target Position, Pose Position, and Type of Photograph.* 55 J. Applied Psych. 477

LOFTUS, Elizabeth F. (1974): *Restructuring Memory: Incredible Eyewitness*, 8 PSYCHOL. TODAY 116, 118; FURNHAM, Adrian (1987): *Graphology and personality: Another failure to validate graphological analysis.* Personality and Individual Differences 8 (3), 433-435.

MAYER Connie (1994): *Due Process Challenges to Eyewitness Identification Based on Pretrial Photographic Arrays*, 13 Pace L. Rev. 815

MEMON, A., VRIJ, A., & BULL, R. (2003): *Psychology & Law: In Truthfulness, Accuracy and Credibility of victims, witnesses and suspects.* Second edition. Wiley, Chichester, 109

MILLAR Murray G. & MILLAR Karen U. (1988): *The effects of suspicion on the recall of cues used to make veracity judgments.* – Communication Reports, 11,57-64

MOORE Michael (2013): *On the failures of graphology.* Shaanan College Annual (שנתון המכללה האקדמית לחינוך הדתית : שאנן)

NOGEL Mónika (2018): *Az igazságügyi szakértői vélemények hiteltérdeklősége a büntetőeljárásjogban* – doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

PLOUS, Scott (1993): *The Psychology of Judgment and Decision Making*, p. 23

ROBBINS Michael C., DEWALT Billie Richard, PELTO Pertti J. (1972): *Climate and Behavior: A Biocultural Study*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 3: 331-334.

SAGAN, C. (1995): *The demon-haunted world: Science as a candle in the dark*. New York: Random House.

SANDERS G.: *The usefulness of eyewitness research from the perspective of police investigators*. Unpublished Manuscript, State University of New York. Idézi: BOROS János: *A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig. Törekvések a mai kriminálpszichológiában*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2003/2., 286.

SHIFFMAN H. R. & BOBKO Douglas J. (1974): *Effects of Stimulus Complexity on Brief Temporal Events*, 103 *J. Experimental Psych.* 156

SMITH, Eliot R., MACKIE, Diane M. (2004): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó 488.

SNOOK B (2008) *Pseudoscientific policing practices*. *Crim Justice Behav* 35 (10):1211-1214. doi:10.1177/0093854808321525

SZILÁGYI, Péter (2014): *Jogi alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó, 143.

TRIANDIS, H.(2003): *A társas viselkedésmintázatok kulturális eltérései*. In: Nguyen Luu L. A. és Fülöp M. (szerk.) *Kultúra és pszichológia*. Osiris, Budapest. 84-90.

WELLS, Gary L. et al. (1979): *Accuracy, Confidence and Juror Perceptions in Eyewitness Identification* 64 *J. APPLIED PSYCHOL.* 440, 446

WOOCHER, F. D. (1977): *Did your eyes deceive you? Expert psychological testimony on the unreliability of eyewitness identification*. *Stanford Law Review*, 1977, 29, 969-1030.

Internetes hivatkozások:

https://index.hu/belfold/2015/02/24/szigetszentmiklos_gyerekkinas_gyermekvedelem_itelet_indoklas/

https://hvg.hu/itthon/20170201_szigetszentmiklosi_gyermekbantalmas_13_ev_fegyhas_a_szuloknek

<http://www.origo.hu/itthon/20171108-tizenharom-evet-kaptak-a-szigetszentmiklosi-remszulok.html>

<http://www.deathpenaltyinfo.org>

<http://www.innocenceproject.org>

<http://www.law.northwestern.edu/depts/clinic/wrongful>

Law and psychology, taxonomical problems and pseudopsychology in the justice system

Summary

Law and psychology is an empirical research area of law, legal institutions, and people who come into contact with the law. Utilizing the contributions of psychology to the understanding of law and legal systems, it aims at a more just jurisdiction. Law and psychology is still an unfolding research area, yet a "science agenda", that contains all the behavioural sciences targeting law. Thus, law and psychology is better described as a melting pot than a specifically limited discipline. While psycho-legal knowledge can provide powerful assistance on challenging legal issues, pseudoscientific beliefs can end in serious legal errors, and even send innocent people to prison. Recent researches of the field shows, that questionable psychological practice in law enforcement are a very real problem. The first part of the paper focuses on the issue of placing the discipline and its divisions on the scientific map. The rest of the study aims to show some of the most common pseudopsychological beliefs laid down by current researches. These researches can be instructive to domestic legal actors and may prepare an inland empirical study of the subject.